

บรรณานุกรม

- กรมศิลปากร. 2502. **วิวัฒนาการแห่งจิตรกรรมฝาผนัง**. กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร.
- กาญจนาศพนธ์. 2516. **ภูมิศาสตร์วัดโพธิ์**. เล่ม 1. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: บำรุงสาส์น.
- กาญจนาศพนธ์. 2517. **ภูมิศาสตร์วัดโพธิ์**. เล่ม 2. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: บำรุงสาส์น.
- เกียรติศักดิ์ ชานนธารถ. 2524. **(รายงานการวิจัย) จิตรกรรมฝาผนัง สมัยรัชกาลที่ 3**. กรุงเทพมหานคร: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า วิทยาเขตเจ้าคุณทหาร ลาดกระบัง.
- คณะกรรมการจัดงานฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ ในคณะอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. 2542. **สมุดภาพไตรภูมิฉบับกรุงศรีอยุธยา-ฉบับกรุงธนบุรี**. เล่ม 2, กรุงเทพมหานคร: คณะกรรมการจัดงานฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ ในคณะอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว.
- คณะกรรมการจัดงานสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี. 2525. **จิตรกรรมกรุงรัตนโกสินทร์**. กรุงเทพมหานคร: คณะกรรมการจัดงานสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี.
- คณะสงฆ์วัดพระเชตุพน. 2554. **ประชุมจารึกวัดพระเชตุพน**. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- คึกฤทธิ์ ปราโมช, ม.ร.ว. 2503. **ปาฐกถาของคึกฤทธิ์**. กรุงเทพมหานคร, คลังวิทยา.
- จุลทัศน์ พยาฆรานนท์. 2553. **สาระสำคัญในงานจิตรกรรมไทยประเพณี**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- จุฬิศพงศ์ จุฬารัตน์. “แขก” ในโคลงภาพคนต่างภาษาที่วัดโพธิ์ ภาพสะท้อนมุสลิมศึกษาในหมู่ปัญญาชนสยามสมัยต้นรัตนโกสินทร์. **วารสารอักษรศาสตร์ ฉบับ ไทย-แขกเทศข้ามเขตความรู้ (2550): 36-111**.
- จุฬิศพงศ์ จุฬารัตน์. **ขุนนางกรมท่าขวา**. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546.
- เจนจิรา เบญจพงศ์. 2549. **ลวดลายประดับแบบอิสลามในศิลปะไทย (พุทธศตวรรษที่ 21-23)**. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ชลูด นิมเสมอ. 2532. **การเข้าถึงศิลปะในงานจิตรกรรมไทย**. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้ง กรุ๊ป.
- ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. 2541. **มุสลิมศึกษา : สังคมศาสตร์ทวนกระแส และความเป็นอื่น**. **วารสารสงขลานครินทร์ ฉบับสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ปีที่ 4 ฉบับที่ 1 (มกราคม-เมษายน): 1-10**.

- ชาติรี ประภิตนทการ. 2547. **การเมืองและสังคมในศิลปะสถาปัตยกรรม สยามสมัย ไทย ประยุกต์ ชาตินิยม**. กรุงเทพมหานคร: มติชน.
- โชติ กัลยาณมิตร. 2539. **สถาปัตยกรรมแบบไทยเดิม**. กรุงเทพมหานคร: สมาคมสถาปนิกสยามฯ.
- ดิเรก กุลสิริสวัสดิ์. 2545. **ความสัมพันธ์ของมุสลิมทางประวัติศาสตร์และวรรณคดีไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: มติชน.
- ทวีศักดิ์ เผือกสม. 2546. **คนแปลกหน้านานาชาติของกรุงสยาม**. กรุงเทพมหานคร: มติชน.
- ทิพย์สุดา ปทุมานนท์. 2547. **จิตวิทยาสถาปัตยกรรม มนุษย์ ปฏิสัมพันธ์**. กรุงเทพมหานคร: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ทิพย์สุดา ปทุมานนท์. 2543. **สถาปัตยกรรม กังสดาลแห่งความคิด**. กรุงเทพมหานคร: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เทียนชัย ตั้งพรประเสริฐ. 2532. **คุณค่าของจิตรกรรมฝาผนังไทย ตามการรับรู้ของนักศึกษา ศิลปหัตถกรรม ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพปีที่ 1 สังกัดกรมอาชีวศึกษา**. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตร์มหาบัณฑิต. ภาควิชาศิลปศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ธวัชชัย ตั้งศิริวานิช. 2549. **กรุงศรีอยุธยาในแผนที่ฝรั่ง**. กรุงเทพมหานคร: มติชน.
- น. ณ ปากน้ำ. 2502. **สังคมไทยกับจิตรกรรมฝาผนังของไทย**. กรุงเทพมหานคร: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- น. ณ ปากน้ำ. 2529. **วัดเกาะแก้วสุทธาราม**. กรุงเทพมหานคร: เมืองโบราณ.
- น. ณ ปากน้ำ. 2530. **ครุคงแป๊ะและครุทองอยู่ สองจิตรกรเอกแห่งยุคทองของศิลปะจิตรกรรม รัตนโกสินทร์**. กรุงเทพมหานคร: เมืองโบราณ.
- น. ณ ปากน้ำ. 2534. **ศิลปะและวัฒนธรรมจากดินแดนอาหรับเมื่อแรกเข้าสู่สยามประเทศ**. กรุงเทพมหานคร: เมืองโบราณ.
- น. ณ ปากน้ำ. 2537. **วัดคงคาราม**. ชุดจิตรกรรมฝาผนังในประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร: เมืองโบราณ.
- น. ณ ปากน้ำ. 2537. **วัดพระเชตุพนฯ**. กรุงเทพมหานคร: เมืองโบราณ.
- แนนน้อย ศักดิ์ศรี, ม.ร.ว., ผุสดี ทิพทัส และคณะทำงานในนามจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2534. **องค์ประกอบทางกายภาพ กรุงรัตนโกสินทร์**. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย.
- ปริตตา เฉลิมเผ่า กอนันทกุล. 2536. **ภาษาของจิตรกรรมไทย: การศึกษารหัสของภาพ และความหมายทางสังคมวัฒนธรรมของจิตรกรรมพุทธศาสนาที่รัตนโกสินทร์**. กรุงเทพมหานคร: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

- พรทิพย์ พันธุ์โกวิท และ ภักดิ์ อยู่คงดี. 2550. มัสยิดและอาคารประกอบศาสนกิจในศาสนาอิสลาม ก่อน พ.ศ. 2475. ใน **โครงการสัมมนาวิจัยวิจัยครั้งที่ 2 เพื่อเผยแพร่ผลงานศึกษาค้นคว้า วิจัย ของกรมศิลปากร**. กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร.
- พีระพงศ์ สุขแก้ว. 2549. **สุนทรียศาสตร์บนฝาผนัง: োলংการแห่งจิตรกรรมไทย**. กรุงเทพมหานคร: ประชาชนสยาม.
- เพ็ญศรี กาญจนไฉยมัย และ นันทนา กบิลกาญจน์. 2521. **บทบาทมุสลิมในปลายอยุธยา-ธนบุรี พ.ศ.2300-2325**. กรุงเทพมหานคร: (ม.ป.ท.).
- มโน พิสุทธิรัตนานนท์. 2547. **สุนทรียวิจิตรกรรมในจิตรกรรมไทย**. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.
- มยุรีย์ อรุณพูลทรัพย์. 2546. **แนวความคิดในการออกแบบมัสยิดในประเทศไทย**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต. สาขาวิชาสถาปัตยกรรม บัณฑิตวิทยาลัย สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง.
- แมนมาส ขวลิต. 2550. **ลิลิตพยุหยาตราเพชรพวง ลิลิตกระบวนแห่พระกฐินพยุหยาตราทางสถลมารคและทางชลมารค**. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- รัชนี สาดเปรม. 2521. **บทบาทของชาวมุสลิมในภาคกลางและภาคใต้ของประเทศไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ ตั้งแต่ พ.ศ.2325-2453**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต. แผนกประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- วิมลสิทธิ์ หรยางกูร, สันติ ฉันทวิลาสวงศ์ และคณะทำงาน. 2536. **พัฒนาการแนวความคิดและรูปแบบของงานสถาปัตยกรรม**. กรุงเทพมหานคร: สมาคมสถาปนิกสยามฯ.
- วิไลรัตน์ ยั่งรอด และ ธวัชชัย องค์กรวุฒิเวทย์. 2555. **จิตรกรรมเล่าเรื่อง วรรณคดีอมตะ**. นนทบุรี: มิวเซียมเพรส.
- สนอดกราส, เอเดรียน. 2541. **สัญลักษณ์แห่งพระสถูป**. แปลโดย ภัทรพร สิริกาญจน. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์วิชาการ.
- สมคิด จิระทัศน์กุล. 2554. **รู้เรื่อง วัด วิหาร โบสถ์ เจดีย์ พุทธสถาปัตยกรรมไทย**. นนทบุรี: มิวเซียมเพรส.
- สมชาติ มณีโชติ. 2539. **จิตรกรรมไทย**. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.
- สมชาย สนกนก. 2539. **คุณค่าในจิตรกรรมฝาผนังไทย ตามการรับรู้ของนิสิตสาขาวิชาศิลปศึกษา ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษา สังกัดทบวงมหาวิทยาลัย**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต. ภาควิชาศิลปศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สมลักษณ์ คำตรง. 2550. **ชาวต่างชาติในจิตรกรรมไทยประเพณี ตั้งแต่ปลายพุทธศตวรรษที่ 23 ถึงพุทธศตวรรษที่ 24**. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.

- สมาน ชีรวัฒน์. 2530. **การตั้งถิ่นฐานของชาวไทยมุสลิมในกรุงเทพมหานคร**. วิทยานิพนธ์
ปริญญาโทมหาบัณฑิต. ภาควิชาภูมิศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สันติ เล็กสุขุม. 2524. **จิตรกรรมไทยสมัยอยุธยา**. กรุงเทพมหานคร: สถาบันไทยคดีศึกษา
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สันติ เล็กสุขุม. 2548. **จิตรกรรมไทยสมัยรัชกาลที่ 3 ความคิดเปลี่ยน การแสดงออกก็เปลี่ยน
ตาม**. กรุงเทพมหานคร: เมืองโบราณ.
- สันติ เล็กสุขุม. 2548. **รวมบทความ มุมมอง ความคิด และความหมาย: งานช่างไทยโบราณ**
กรุงเทพมหานคร: เมืองโบราณ.
- สำนักพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรมศิลปากร. 2546. **ทวารบาล ผู้ดูแลศาสนสถาน**.
กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. 2548. **กรุงเทพฯมาจากไหน**. กรุงเทพมหานคร: ศิลปวัฒนธรรม.
- สุดาร่า สุขฉายา. 2526. **วัดดุสิตาราม**. กรุงเทพมหานคร: เมืองโบราณ.
- เสาวนีย์ จิตต์หมวด. 2531. **กลุ่มชาติพันธุ์ชาวไทยมุสลิม**. กรุงเทพมหานคร:
กองทุนสง่า รุจิระอัมพร.
- เสาวนีย์ จิตต์หมวด. 2535. **วัฒนธรรมอิสลาม**. กรุงเทพมหานคร: ทางนำ.
- เสมอชัย พูลสุวรรณ. 2539. **สัญลักษณ์ในงานจิตรกรรมไทยระหว่างพุทธศตวรรษที่ 19 ถึง 24**.
กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- แสง จันทร์งาม. 2534. **ศาสนศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช.
- แสงอรุณ กนกพงศ์ชัย. 2525. **วัดช่องนนทรี**. กรุงเทพมหานคร: เมืองโบราณ.
- หทัยวรรณ ช่างประดิษฐ์. 2549. **ชาวต่างชาติในจิตรกรรมฝาผนังจากमारผจญ ในสมัย
รัตนโกสินทร์ตอนต้น**. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. ภาควิชา
ประวัติศาสตร์ศิลปะ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- อาดิศร์ รัชชมนี. 2545. **การศึกษามัสยิดในกรุงเทพฯ ผ่านทางรูปทรง ที่ว่าง และการวางผัง**.
กรุงเทพมหานคร: (ม.ป.ท.).
- อาดิศร์ อีตรีส รัชชมนี. 2552. **แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับสถาปัตยกรรมมัสยิดในกรุงเทพฯ**.
วิทยานิพนธ์สถาปัตยกรรมศาสตร์ดุซงฎิบัณฑิต. คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.
- อินทริลา ซาฮีร์. 2546. **เครือข่ายพ่อค้าผ้าชาวอินเดียในสังคมไทยระหว่าง พ.ศ. 2400 - 2490**.
วิทยานิพนธ์ปริญญาดุซงฎิบัณฑิต. ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.

- Ali, Z. 1994. **Islamic Art in Southeast Asia 830 A.D.-1570 A.D.**. Selangor Darul Ehsan: Percetakan Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Bokhari, R. and Seddon, M. 2009. **The Complete Illustrated Guide to Islam**. London: Hermes House.
- Canby, S. R. 2002. **The Golden Age of Persian Art 1501-1722**. London: The British Museum Press.
- Canby, S. R. 2006. **Islamic Art in Detail**. London: The British Museum Press.
- Chekhab-Abudaya, M., and Bresc, C. 2013. **Hajj – The Journey through Art**. Milano: Skira Editore S.p.A.
- Curatola, G. 2011. **Islamic Art**. Florence: Scala.
- Fuzzel, S., ed. 2011. **Cities of the World**. Cologne: Taschen.
- Gilquin, M. 2005. **The Muslims of Thailand**. Translated by Michael Smithies. Bangkok: Silkworm Books.
- Gordon, S. 2008. **When Asia was the World**. London: St. Edmundsbury Press.
- Grabar, O. 2009. **Masterpieces of Islamic Art**. Munich: Prestel.
- Hattstein, M., and Delius, P., eds. 2004. **Islamic Art and Architecture**. Cambridge: Konemann.
- Mozzati, L. 2010. **Islamic Art**. Munich: Prestel.
- Porter, V., Haleem, A., Armstrong, K., Irwin, R., Kennedy, H., Sardar, Z., eds. 2012. **Hajj Journey to the Heart of Islam**. London: The British Museum Press.
- Rogers, J. M. 2010. **The Arts of Islam Masterpieces from the Khalili Collection**. London: Thames & Hudson.
- Racinet, A. 2003. **The Complete Costume History**. London: Taschen.

สัมภาษณ์

- ชนธรรณ์ พินันท์. 18 มีนาคม 2554. ช่างอนุรักษ์จิตรกรรมฝาผนัง กรมศิลปากร. สัมภาษณ์.
- พระครูกัลยาณกิจจานุกุล. 12 กันยายน 2555. ผู้ช่วยเจ้าอาวาสพระอารามหลวง วัดกัลยาณมิตรฯ. สัมภาษณ์.
- พระครูบวรสิกขการ. 5 เมษายน 2556. รักษาการเจ้าอาวาส วัดดาวดึงษาราม. สัมภาษณ์.
- พระครูสังฆรักษ์วิวัฒน์. 19 เมษายน 2556. พระสงฆ์อาวุโสวัดดุสิตารามวรวิหาร. สัมภาษณ์.
- พระณรงค์ ฉันทกาโร. 18 กรกฎาคม 2556. พระสงฆ์ วัดทองธรรมชาติ. สัมภาษณ์.

- พระดวงจันทร์ เขมวีโร. 9 พฤษภาคม 2556. พระสงฆ์ วัดบางยี่ขัน. สัมภาษณ์.
- พระปรกรณ์วินทร์. 20 มีนาคม 2556. เลขานุการโครงการปทุมมามหาสิกขาลัย วัดปทุมวนาราม.
สัมภาษณ์.
- พระไพโรจน์. 2 กรกฎาคม 2556. พระสงฆ์ วัดโสมนัสวิหาร. สัมภาษณ์.
- พระมหารณเมศอภิญญาโณ. 26 พฤศจิกายน 2555. พระสงฆ์ วัดกัลยาณมิตรฯ. สัมภาษณ์.
- พระมหานพรัตน์. 2 กรกฎาคม 2556. พระวิทยากร วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม. สัมภาษณ์.
- พระมหาบุญเกิด. 5 เมษายน 2556. ผู้ช่วยเจ้าอาวาส วัดดาวดึงษาราม. สัมภาษณ์.
- พระมหาสุรณ. 26 เมษายน 2556. ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดดุสิตารามวรวิหาร. สัมภาษณ์.
- พระสาสนโสภณ. 2 กรกฎาคม 2556. เจ้าอาวาสวัดโสมนัสวิหาร. สัมภาษณ์.
- พระอนุวัติ สุจิตโต. 21 เมษายน 2556. พระสงฆ์วัดคงคาราม. สัมภาษณ์.